

ב'ה
שנה טו
גלוון ד (פח)
נisan - אייר תשס"ט

קונצ'רטי^ט אל-הַבָּתָם אל-סְּרָאֵל

מאסף מרכזי לתורה והלכה לחו"ר היישובות והכוללים
של מוסדות סטאלין קארליין בארץ ובתפוצות

הכתובת בארה"ב:
K.B.A.V., 1462 - 41 St.
Brooklyn N.Y. 11218
Tel. (718) 8536294, Fax. 4367752

כתובת המערכת:
רחוב אביגנעם ילין 11
ת.ד. 50197 ירושלים 91053
טל. 02-5382581 פקס. 02-5370106

מנהגי ישראל

רב יצחק רצאבי

שלוש תשובות במנחני פסח

א. בעניין המנהג לקטף המזאה בתבלין

נשאלתי אודור מה שיש נהוגים לקטף המזאה בתבלין, כורכם בכל ימות השנה, דהיינו ששחחים ים על פני המזאה מין תבלין הידוע אצלנו בשם חילבה, שטוחנים את הגורמים ומערבים אותם במים, כדי להחליק בכך את המזאה ולמתחה בשעת מהינה בתנור, שלא תידבק העיסה בירדים, וגם שוה נתן טעם בפה. ועושים זאת אפילו למזאה של-מצואה, דהיינו שאוכלים בליל הסדר. האם אין קפידה בזה ממשום דברענן לחם עוני:

תשובה: נלע"ד רלית לנ' בה. כי אכן שכות הרמב"ם בפרק ה' מהלכות חמץ ומזנה חלה כ' שליליה ראשונה אסור ללווש ולקטף אלא במים בלבד משומ לחם עוני יעוש, נראה שם סוביים רלא קאי אלא על המשקין שהזכיר שם קודם דהיינו יין שמן דבש וחלב, ולא על תבלין שהזכיר בתחילת ההלכה. ומצאתו שכן ביאר הרדב"ז בתשובותיו חלק ג' סימן אלף י" (תקפ"ב) את דברי הרמב"ם, והוסיף ערו שם שכתוב דאמ דבש יין וחלב המצוים לכל כל שכן בתבלין יuous"ב. וזה דלא כרבי מנוח שם שכתוב דאמ דבש יין וחלב המצוים לכל אדם נקרו מצאה עשרה, כל שכן תבלין שאינן מצויות אלא לשורים ולמלכים יעוש, ובמחכית נראה כתוב כן אלא מפני שבארצנו בומנו לא היו מצויים תבלין מפני ריחוק מקום גידולם. ועי"ע ברכמ"ס פ"ג מהלכות ברכות הל"ט, ופי"כ מעשה הקרובנות הל"ז, וכי החיים בהלכות פסח סימן תנ"ה ס"ק ק"ב. ואעיקרא אין לרבי הרמב"ם לדעת מקור בגמרא, אבל הם לקוחים מדברי בעל הלכות גROLות דאפילו לקטוף אסורה במ"פירות בליל רשותם כמ"ש בספר אור שמה, ושם מתחבט לישב הא רטפורש במקילתא פרשת בא, מה תיל לחם עוני, שלא יلوש בין ושמן, אבל מקטף הוא בכולן יעוש:

ומה שכותב במדרש הגדול פרשת ראת רף שנ"ג, לחם עוני, מכאן אמרו אין לשין ביום ראשון של-פסח בין ושמן וכבר ואין מקטפין בהן וכור יעוש, ניכר למשהין שאינם דברי חז"ל, אלא מרכרי הרמב"ם לך כדרךו [ועיין מ"ש בס"ד בעניין יצחק על שלחן ערוך המזכיר חלק יי"ר הלכות מזווה סימן קס"ז אותן נ"ח ד"ה והדרין] וצירף דבריו שבפרק ה' הלכה כ' ושבפרק ר' הל"ה. אין שיתה, עכ"פ במדרש הגדול לא נזכרongan תבלין, ועי"ע כסוף משנה על הרמב"ם פ"ה הל"ה (שאר מ"פירות אסורים רק לכתחילה משומ לחם עוני, ורק יין שמן דבש וחלב לא יי"ח אפילו בדיעבד) ובמשנה ראשונה פרק ב' רחלה משנה ב' ד"הumi פירות:

ופירוש קיטוף, כתב רשי בפסחים דף לו. ד"ה מקטפין, שהוא טיחת פניה אחר ערכיתה. ועי' שם בפירושו לדף מה: מקטפת, היינו ערכיה וכורע"כ. ובטור ומשנה ברורה סימן תנ"ט ס"ק כ"ד, מקטפת, היינו שטחה פני החורה (במים) ע"כ. וכ"ה בשתי לוחות שם ס"ק י"א, ובסימן תנ"ז ס"ק י"א. ואולי שפעולה זו נקראת קיטוף, על שם תחילתה משלון (דברים כ"ג, כ"ז) וקטפת מלילות, מפני שהעיסוה גדולה וחולשים ממנה מעט בכל פעם כדי כרך, וכך גם התלישה טחה כבר את יריה במים, כדי שלא ידבק בהן הבץ, ולרדת בהן מיד את הכלר. ומאי דנקטו קיטוף ברגש, ולא קטיפה, אולי מפני ריבוי הפעולה, דהיינו שתולשים מן העיסוה פעמים רבות. אי נמי מפני שהלישה נעשית בלח מעט. ועי' יונ"ד סימן קכ"ז סעיף ט' עירף וקייטף:

ב. אם אומרים ברבה מעין שבע בליל פסח שחלה בשבת

זה היום עשה כי נגילה ונשמה בו בקבלת מתנתא דא לשדר לי יידי הנעלם היום הזה, שלחן עורך המכווץ שלשה כרכיס נחמורים מלאים מכל טוב הארץ בדברי תורה והלכה וחיקרות ומנהגים. ויזכהו הקב"ה להוציא עוד כהנה וכהנה מתוך שלות הנפש והגנוף ומכל טוב סלה:

ומה שכח בתיר בסימן נ"ח העירה כי רהמגה בכל גליות תימן שלא לומר ברכה מעין שבע בליל פסח שחלה בשבת כהשתא, הנה בספר חולדות מהר"ר שלו' שבוזי ומנהגי יהודות שרעב בתימן להרב סעדיה חוויה וצ"ל ח"א עמי עז' כתוב ראמ' כל בשבת אומרים ברכה מעין שבע:

ידידו עוז שרייה רבלייצקי

תשובה:

מה נתיב ומה נימא, ברם ידע נא כתיר נאמנה כי היצוג טענתו בחומר"פ באסיפות רבני קהיל יהודת, ובמוחות חמשו כחדא הוינא, ונזרעו אחריו באופן כליל מן הספר הללו ומחבריו דלא דיק. ובאופן פרטני בירורתי מכמה ת"ח מתחוו שרעב אין נתנו בויה, והנה אין הדבר מוסכם כלל, אדרבה ניכר שהמנגה פשוט גם אצלם שלא לומר, ורק ייחדים המיעינים בספר קבלה ומצאו שיטה זו, מעוררים על כך ויש שדרוריים נשמעים:

ונודמן לי גם כן מקרוב לראות בתוכו דפים כתיר שכח מאן דהו כי גם בכיהכ"ג של מהר"י הלוי (אלשיך) בעית צנעה נהגו לומר. ואף כי זה יתרן מצד עצמו אחורי שהminus כמה מנהגים על פי הספרדים והמקובלים וכןו שצין הרע"ק בסורת תימן דף כ"ד, שטחת שחזור מהר"ר אברהם הלוי אלשיך בנין ביהכ"ג, מיזג בה קצת מנהגים, אף שבעיקר מנהגיהם וברובם הם נשארו בידי, כגון שבittel קדיש דעתיך וכורע"ש, מכל מקום קשה להאמין לעדות זו שבאה לידי שאינה נאמנה בעניין הואריל וניכר מכוותליה שנכחבה ע"י אחד מאנשי הכת החדרשה, שהם הניגנו ג"כ לומר אבל לא מפני שיטת המקובלים כמוובן אלא טעם וニימוק"ס אך ורק מפני שהרמב"ם לא חילק, והעיקר אצלם לעשות היפך מラン הש"ע כדיוע. ואחר מהם הטעה את היב"א שהמנגה בכל גליות תימן לומר גם אז, וזה שקר, ולכן יצאת חוץ לנגד זאת בדברי שבהערות עני יצחק על שלחן עורך המכווץ שם. והבאתי שכן כתבו גדולי רבני תימן, מהר"י ונה ומהר"ץ זצוק"ל. [ועכשיו ראייתי בكونטריס מגן וצינה של-הרבנית שליט"א דף ע"ח שהשיג גם-כן על הטעה זו, כי בכל ערי תימן אדרבה לא נהגו לומר, חוץ מכת החותמים קוצים ודרדרים, הבטלים ברוב מנין ורוב בנין יעשה"ב]:

ובפרט שהגיעה לידי רשותה שינוי המנהגים של-ביהכ"ג זו שכח הרה"ג יהיה אלשיך צ"ל, שהוא מצאצאי המייסדים של ביהכ"ג הנוי והרב האחרון שמה עד שעלו לארצינו

הקדושה, וברקתי והנזה שינוי זה לא הזכיר, ממשמע שאין חילוק בזה בינו ובינם. ובחריא כתוב בסוף דבריו כי שאר פרטיהם שלא הזכיר, מנהגם כחכלאל עץ חיים למהרי"ץ. [אגב מצאתי שם שכח ב Ci מנהגם בליל יום הcliffeurs אחורי תפילה ערבית לומר חihilah שלוש או ארבע סליחות כפי נוסח תימן שבתכלאל, ורק Ach"c את הסליחות שבנוסח ספרד. וזה דלא כמ"ש בהקדמת סכ"ה חלק א' דף י"ז אותן Ci שמנาง ביהכ"נ אלשיך לומר אז את הסליחות שבסידורי ספרד "דוקא" ע"ב. ומהשआ מובן מה שריק הרע"ק בסערת תימן דף Ci לכתוב שביל כיפור הנהיג מהר"א הלוי הנז' "להוסיף" בסליחות של-ערבית נוסח הסליחות שבסידורי ספרד, אבל בשחרית אמרים הסליחות ונצד אלרחמים כפי נוסח התכלאל וכ"י יעוז, כי הם לא באו תמורה לגמר כמו שנהגו בbatis נסיות שאמי שהלכו אחריו נוסח ספרד בעצמת עיניהם, רק הוסיףו אותם עליהם. והנזה שמעתי כי רבים מן הבקאים מחלוננים על הנפש מקרוב בסליחות לליל כיפור, את אלו השיכים ללילה דוקא, ר"ל אותם שמדובר בהם על ליל כיפורים או מובן מהם כך, כגון שנוצר בהם התקדשו "למחורת" וכו', חסידך לא יקדמונו "הלילה" גם מחר, רلتין "הלילה" וכו', כי אין המנהג מקובל בכך לייחר את אלו [אך כי כמובן אין שייך לומר את הנז' ביטם]. ונראה שהוא גרם משינוי המנהג דלעיל, כי ממנה זו לומר אז סליחות השיכות ללילה דוקא, מסידורי ספרד מקרו. ומתחך כך, נתתי לב שגמ בקיינות תשעה באב, קבעו בסידורי ספרד ללילה מה שנוצר בהן לילה, וכבר נמשך אחריהם גם-כן מהר"ץ בתכלאל עץ חיים, מה שלא היה מסודר בכך בקרבי, וכמו הום הآخرן יש מקומות שנהגו לומר קינות אחרות ופתחו בkitz אש תוך בקרבי, וכמו שקיבלו מאammo"ר זצ"ל, ואכם"ל. ואיך שיהיה העיקר לבחור אז סליחות המעוררות את הלבבות, אף אם לא נזכר בהן עניין ליל יום הcliffeurs דוקא. והזידע והמבין, ישכיל ויבין]:

למרנו כי הגם שיתכן כי אחת הנה יש הנוהגים לומר ברכה מעין שבע גמ כשות ליל יוט"א דפסח בשבת, מכל מקום המנהג הקבוע והמפורס הוא שלא לומר וכדעת מרן הש"ע, וכן הווע גדווי רבני תימן, ומינה לא תזוז:

ביקרא דאוריתא
הא' יצחק רצאבי ס"ט

ג. טעם שפטיקת "הא לחמא עניה" בחנדת של-פסח נתקנה בארכאית, ובעניין המזוקים אם הם מסתרים בלשון הקורש

לכבוד הרה"ג המהולל בתושבות, ישבייע ה' נפשו בzechachot, ובשובע שמחות, הרוב הגדל מבצר עוז ומגדרו וכו' ראש בית-המדרשה ומתכוון "פעולות-צדיק" ייכב"ץ וכו'. באתי בזה היום הזה, מעיר הקודש ירושלים מקדש מלך עיר מלוכה, נא לשון בקשה מכבי תורתו הקדושה אבן הראשה, ישים עיננו הבדולח על הערתוי אשר עלתה במצודתי, בעניין מה שכח רביינו הגדל והקדוש רבי צדקה בר אברהם הרופא זצ"ל בספרו שבלי הלקט סימן רי"ח [ואהרי כתבי זאת ראיתי בפרדס הגדל לרשי"י הקודש זצ"ל בליקוטי שורית דף צ"ב שכח כמו הרוב שבלי הלקט] ובכפирותו לסדר הגרא של פסח בפסיקת הא לחמא זוז", لما אומר בבא זו בלשון ארמית וכו' מפני המזוקין, כדי שלא ירוישו המזוקין, כי הם מספרים בלשון קודש ושותעים מה שאומרים כל מי שורעב יבווא וייכל, היו מתקבצים כולם ומקלקלים את הסעודה והיו עושים היוק, על כן נהגו לאמורו בלשון ארמית שלא יבינו מה שאנו אומרים. שכך מצינו ששה דברים נאמרו במזוקין, שלשה כמלacci השרה ושלשה בני אדם. מדברים בלשון הקודש כמלacci השרה. ואלו היינו אומרים בלשון הקודש, היו מבינים עכ"ל. ופליאה

וכן במעשה ירושלמי (שנעשה ייקחו בס"ד בנפלאות מתרותך פרשת ואתagnar) ששמע נערים קורים בסדר ולאה המשפטים כי תקנה עבר עברי, והם היו שדים. וכן כשהוננו אותו בית דין שלהם על פי אשמדאי למשיח על פי דין תורה משה וכו'. כמו כן הולכים מהה בקומה זקופה, ונראה מכמה עניינים, מAMILא מסתבר אף לגבי העניין השלישי שם גם כן מספרים בלשון הקודש, דשיך נמי בהו. וכן מוכח נמי ממעשה ירושלמי הנז'. ומAMILא נתיחסו שתי קושיותיך. וע"ע בתוספות חגינה שם ומהרש"א וע"ז יוסף ושאר המפרשים. וברבנן ורבינו בחיי פרשת אחרי מות, על פסוק ולא יובחו עוד את זבחיהם לשעריהם. ומ"ש בס"ד בעניין יצחק על שלחן ערוך המקוצר יו"ד הלכות מעונן ומכשף סימן קמ"ח העלה ע', ומ"ש עוד בס"ד בזוהר העולם כבושים לבושך. ומוכח משబלי הלקט דלשון ארמי אינם מבינים אעפ"י שבני אדם רבים מבינים גם לשון ארמי. ומה שאמר ר' חנינא בשם יונתן שידא בבואה אותה להו וככו' לאו לימירא שאמר בסגנון זה, רק ר' חנינא, או מס' הגדרא, שינה דבריו ואמרם בלשון ארמי בדרכו. ולענין מלאכי השרת אם מכיריט גם בלשון ארמי, עיין מה שכתבת בסוף מענה לשון על סדר האשמורות דף י"ב:

ולקושית לילה המשומר מן המזיקין, כבר מתורין בדברי מהרי"ץ בעז חיים דהיכא שקוראים להם גרע טפי וויל, רביינו יונה פירש מפני השדים שלא יריגשו באמרינו כל דכפיין ייתי ויכול וייהו מתקבצים ויקללו הסודה. ואע"ג דהואليل שמוריים, כיוון שקוראים להם, עיין רמ"ף באורך ע"כ. וככונתו לפירוש הר"ר משה פיזאנטי, הנקרא חוקת הפסח. וכן מסתבר מתחסנות ריב"ד (קרנגייל) וויל, קשה לי מהא דאמריןليل שימושים הוא, משומרת מן המזיקין, אפילו אם היו אומרים בלשה"ק לא היו רשאין להזיק. ומצאת בnimoki הרוב רבינו ישעה זיל, הא דאמרין לילה המשומר מן המזיקין, היינו שלא יהיה הזיק לבני אדם בגוףן. אבל אם אומר ברצונו, כל מי שהוא רעב יבוא, אילו היו מבינים היו באים ואוכלים. לכן התקינו לומר ארמית עכ"ל. הלשון קצר מגומגם, אבל כוונת התירוץ מסתבר שהוא כמ"ש לעיל בשם מהרי"ץ. וע"ע מהזור ויטרי דף רצ"ב, ופירוש הריטב"א על הנדרה של פסח: ואחתותם בשיעיש טו"ב יגדיל תורה ויאדר וחתוץ ה' בידך יצליח

הצ' יצחק רצאבי ס"ט

